

A zsámboki Gyöngyösbokréta

Gyöngyösbokréta néven azt a rendszeresen visszatérő színházi látványosságot ismerjük, amely parasztcsoportok tánc-, ének- és játékbemutatóiból állt, Budapesten 1931-től 1944-ig minden év augusztus 20-án. A néptánc-, népzene- és színpadi bemutatók keresztül egy sajátos kulturális mozgalom bontakozott ki. Hatása a hagyományörzés szempontjából is jelentős volt, de abban is, hogy a magyar parasztság körében eddig egyedülállóan nagyszámú tömeget mozgató meg. Nevezhetjük ezt a kulturális mozgalmat a kialakulóban lévő magyar néptáncmozgalom egyik legfontosabb szokásának is.¹

Az országban a Gyöngyösbokréta megalakulása előtt is voltak népitánc-bemutatók, melyeken már a Pest megyei Zsámbok is bemutatta népviseletét és hagyományait. A Gyöngyösbokréta eszméje tehát nem volt egészen új keletű, régi nyomokon indult el. Többen felvetették a gondolatot, hogy a magyar népviseletet, népszokásokat bemutatókkal kellene ápolni.² Györfly István írja a Néphagyomány és nemzeti művelődés című könyvében: „Én ajánlottam, hogy a néppel elsősorban saját hagyományait kell előadni.” Somogyvári Gyula: „Ennek a mozgalomnak egyik szerény elindítója én voltam.” Kovácsházy Vilmos: „Az én fejemben született meg a Gyöngyösbokréta szervezésének gondolata. „Az érdem mégis Paulini Béláé, aki 1931-ben megkezdte a szervezést.”³

A Bokréta mozgalom híre egyre nőtt, amit a Bokréta Szövetség megszervezésével, a Bokrétások Lapja és később a Hagyomány Szava című folyóirat megindításával még jobban sikerült megerősíteni. A háborús határváltozásokkal lehetővé vált több új bokrétáscsoport szervezése Bácskából, Kárpátaljáról és Erdélyből.⁴ Az első „Gyöngyösbokréta” bemutató 1931. augusztusában volt Budapesten a székesfőváros anyagi támogatásával. Paulini Béla rendezésében néhány parasztcsoport eredeti néptáncokat táncolt a Városi Színházban. Ettől az időponttól kezdve beszélünk Gyöngyösbokréta bemutatókról, bokrétásfalvakról, -csoportokról.

Zsámbokon Csincsurá Sándor tanító 1935-ben megkezdte a Bokréta szervezését. Két csoportot is szervezett: Kis és Nagy Bokrétát.⁵

A községben minden év pünkösdi hétfőjén majális rendeztek. Erre az eseményre a környező falvak bokrétáscsoportjai is eljöttek. A zsámboki csoportnak ez volt a főpróbája. Az 1935. június 7-i napra így emlékszik vissza Lapu Istvánné: „Pünkösdi hétfője a majális napja. Ebben az évben különösen szép ünnepség volt Zsámbokon. Egy hónappal előtte tanulták a táncokat, tornákat, nótákat. A környék falvainak gyöngyösbokrétásai is készültek rá, az újság is közölte, hogy Bokrétásnap lesz a faluban. Gödöllőről különautóbusz jött, a turai és a többi állomásra kocsikat küldtek a vendégekért. Zsámbok határszélein díszruhába öltözött lovaslegények és népviseletbe öltözött lányok fogadták a vendégeket. A falu utcái, melyeken a fölvonulás történt, fölvirágozva, zöldágazva voltak. Az egész faluban harsogott a magyar banda és a cigányzene. A magyar bandások zsámbokiak voltak. A megérkezett vendégeket a községháza előtt, valamint az iskola udvarán fogadták. A vendéglátó szerep a gyöngyösbokrétás lányoké volt. Ez már gyönyörű volt. Osztrák autók a községháza előtt, az iskola mögött francia autók. Az iskolától indultunk zeneszóval, táncokkal ki a majálisba. Gyönyörű volt az erdő. Nekem ez tetszett a legjobban, amikor végignéztem a tömeget, láttam a sok kisgyereket, amint az öregasszonyok szoknyáját fogták. A fiatal menyecskék a karjukon hozták kicsijeiket, és minden gyerek, aki már beszélni tudott kérdezte: mama, mikor esszük már meg a pampuskát? Akkor elhallgatott a magyar banda, a cigányzene szólt csak. Ekkor mindenki letelepedett a fűre, leterítették a fehér szalvétát és ettük a pampuskát, szalagóriát, ki mit vitt. A külföldi vendégeket asztalhoz ültették és megvendégelték. Utána egy jó nótát húztak a cigányok, mindenki táncra perdült. Sajnos, akkor hirtelen nagy borulás támadt, felhőszakadás lett. Házakhoz menekültek az emberek és a kocsikba, autókba is. A

¹ Pálfi Csaba: A Gyöngyösbokréta története. Táncstudományi tanulmányok 1969-1970. Bp. 1970. 115. old.

² Gönyei Sándor: A Gyöngyösbokréta története (Kézirat) E.A. 5771. 3. old.

³ Pálfi Csaba: U.o. 120. old.

⁴ Gönyei Sándor: U.o. 9. old.

⁵ Pálfi Csaba: U.o. 116. old.

⁶ Szabó István 65 éves nyugdíjas, Zsámbok, Rózsa utca 23.

A Bokrétás Csoport a délvidéki úton. Szabadka, 1943. (Középen Paulini Béla és felesége, az ülő sor jobb szélén Janda József)

felhőszakadás sokáig tartott. Ezt bizony a külföldiek már megsokallták és az ország távolabbi részeiből érkezettek hazamentek. Akik kivárták a vihar végét – ez már estefelé volt –, azoknak az iskola udvarán megtartották a műsort. A szomszéd község gyöngyösbokrétásai előadták dalaikat, táncaikat. Befejezésül a zsámboki gyöngyösbokrétások és iskolások zárták le az ünnepélyt. Ez a nap felejthetetlen élmény volt számomra.”⁷

1935. június 19-20-án az Országos Bokréta Szövetség Budapesten népművészeti kiállítást rendezett, amelyen Boldog és a Zsámbok képviselte a Galga völgyét.⁸ A zsámbokiak a gúnaras és a kácsdomikács játékokat mutatták be. Mindkét játék nagyon népszerű volt a fiatalság körében. A „Gúnaras” játéknál a lányok, legények körbejárnak, a kör közepén a „gúnár” áll, akinek a játék végén párt kell választania. Aki pár nélkül marad, az lesz a „gúnár”. A játék szövege a következő:

*Elvesztettem a gúnárom, gúnárom,
Én azt keresni járom, -ni járom
Merre van a kiscsupor, nagycsupor,
Amibe a jó meleg bor belefoly.*

*Itthon vannak a mi ludaink, ludaink,
Három fehér, három fekete, fekete.
Gúnár, gúnár, liba gúnár az eleje,
Szabad a levele, kinek nincsen párja, ez lesz a gúnárja.
Te vagy a gúnár!*

Igen népszerű volt a gyermekek körében a Kácsdomikács hidas játék is. Egymás kezét fogva mennek a hídon át, aminek pillére két lány karja. A dal szövege:

⁷Lapu Istvánné 64 éves nyugdíjas, Zsámbok, Kossuth u. 79.

⁸Janda Józsefné 74 éves, Zsámbok, Kossuth u. 52.

A zsámbokiaik Kassán (1943). Középen Janda Sándor, a csoport vezetője.

*Kácsdomikács, zsámboki szakács
Légyen bátor jó vitéz, hídon megyünk által.
Azt üzente az újasszony, hogy minékünk bidat adjon.
Kácsdomikás, zsámboki szakács.⁹*

A zsámboki csoport 1937. május 19-én szerepelt az olasz király fogadásán. Itt a zsámboki népi játékok közül a Járom az urbánium és a Termett a meggyfát adták elő. A legváltozatosabb játék volt az „Uborkáné”. Egy lány a körben, a másik a körön kívül ment, és énekelték:

*Járom az urbányom, járom,
Csak egyedül magam járom,
Szeretem szívem személyét,
Akit szeretsz, emberségét, cuki te!*

Ezután a körben járó választott egy lányt, aki őt követi. A körben levő meg ezt mondja: „Mít kerülöd, mit fordulod az én házam táját?” A kívül lévő feleli: „Azt kerülöm, azt fordulom, megszerettem Bözsi lányod”. A belső meg ezt mondja: „Bözsi lányom nem adhatom «kacsintó» nélkül, abban pedig hat ló legyen, mind a haton csengő legyen!”¹⁰

Az 1938. augusztus 8-án rendezett bokrétásnap volt a legszervezetebb. Az egész falut mozgósították. A vonaton érkezőket lovas kocsik várták a turai állomáson. A felnőtt bokrétások mellett a zsámboki „kis bokrétások” is szerepeltek. Ezen a napon Csoór Lajos országgyűlési képviselő is ott volt.¹¹

A zsámboki csoportnak ez volt az utolsó olyan föllépése, amelyet Csincsura tanító úr vezetett, ő ugyanis 1941-ben bevonult katonának. A csoport vezetését Janda József iskolaigazgató tanító vállalta el. Ő már évek óta gyűjtötte a szokásokat, játékokat, melyekből egy kis könyvet szerkesztett és ezt saját kiadásában meg is jelentette.¹²

Janda tanító úrral már ritkábban szerepelhetett a csoport, mert az egyre sokasodó katonai behívások hatására csonkultak a bokréták, így a zsámboki is. 1941-ben még részt vettek a

⁹Molnár Balázné 62 éves nyugdíjas, Zsámbok, Tulipán u. 5.

¹⁰Lapu Istvánné

¹¹Molnár Balázs 65 éves nyugdíjas, Zsámbok, Tulipán u.5.

budapesti bemutatókon. Itt a zsámbokiak a lakodalmat mutatták be. Nagy sikerük volt. Kodály Zoltán is gratulált szerepelésükhöz.¹³ Az utolsó Gyöngyösbokrétás évet 1943. jelentette. A Hagyomány Szava című újságban ezt olvashatjuk: „A Bokréta Szövetség egy új, de ismét 120 főből álló csoportja, felsőbb utasításra a Délvidékre megy.”¹⁴ A zsámbokiakat délvidéki útjukra Palulini Béla is elkísérte. Sokat biztatta a csoportot, ragaszkodott a hagyományokhoz.

Úrbán Andrásné így emlékszik vissza az útra: „A Délvidékre mentünk, mikor volt a visszacsatolás. No oszt a Gyöngyösbokrétát fölvonultaták különböző falvakból több helyen is. Szegeden vótunk két nap. Akkó vótunk Szeged, Szabadka, Zombor, Újvidék, Zenta. Majd visszamentünk Szegedre még egy napot, mer szóval annyira nagy vót a nézőközönség, hogy muszáj vót újra még Szegedre visszajönnünk. Mindenütt a színházak zsúfolásig voltak. És mindenütt mondom, ahogy vonóutunk, mentünk lesátunk a vonatról mindenütt nagy ceremónia vót ottan a honvédség részirül. A katonaság látott el bennünket élelemmel, szállással, mindennel. Mindenütt az utcán a népek kint vártak.”¹⁵

Ezen a délvidéki úton volt a zsámbokiak utolsó föllépése. Ezt követően még helybeli szereplései voltak, azonban a Bokréta hamarosan fölbomlott.¹⁶ Ennek legfőbb oka az volt, hogy egyre sokasodtak a katonai behívások. A háború hatására az embereken félelem lett úrrá. Sokan bevonultak katonának és ez a Bokréta fölbomlását eredményezte.¹⁷

A bokrétástagok megítélése a faluban igen eltérő volt. Sokan csúfolták a bokrétásokat. A falu szépeinek mondták őket. Sokan pedig irigykedtek rájuk, mert nem mindenki kerülhetett be a csoportba. Aki rossz mozgású volt, az nem lehetett bokrétás.¹⁸

Irigyelt személyek voltak a bokrétások, de ez még inkább összekovácsolta a tagokat. Persze a szereplések, az utazások során szerzett élmények is közelebb hozták az embereket egymáshoz. Nemcsak barátságok, de házasságok is születtek a bokrétások között. A szerepléseken, a próbákon kívül is összejöttek az emberek: „Azt lehet mondani, hogy a csoport baráti társasággá alakult. Együtt voltunk nem éppen csak próbák, szereplések alkalmával, hanem úgy másban is. Egymásnak segítettünk, különösen télen tőkét kiszedni, vagy fát vágni. Hárman-négyen összegyűttünk, oszt akkor haladt a munka. Munka után oszt egy kicsit elmentünk mulatni, kicsit borozni, poharazni.”¹⁹

Végigkövetve a zsámboki Bokrétát elmondható, hogy megalakítása mindenképpen pozitív tett volt. Egyrészt azért, mert kimozdította az embereket a sivár, dolgos hétköznapiokból. Utazhattak, ami rendkívüli élmény volt számukra, hiszen a zsámbokiak, mint általában a falusi emberek, igen zárkóztak voltak. Ez az elszigeteltség eredményezte a hagyományok fönmaradását, melyeket aztán bokrétás szerepléseik során bemutattak. Másrészt pedig Zsámbokon is közelebb hozta az embereket egymáshoz, tehát közösségformáló ereje volt. A zsámbokiakban tudatosodott a hagyományörzés jelentősége, fontossága. Hogy így van, azt mutatja ma is meglévő népviseletünk, a népi játékok, a lakodalmi szokások világa.

A mozgalom értékelésével 1945. előtt és után is sokan foglalkoztak. Pálfi Csaba néprajzkutató így vélekedik a mozgalomról: „A bemutatók népművészeti anyaga többségében értékes, hiteles hagyományanyagot képviselt, s ezek jó része a Gyöngyösbokréta nélkül feledésbe merült volna. Számon tartunk olyan, a bemutatókra helyileg rekonstruált táncokat és szokásokat, amelyekkel a későbbi kutatók mármint «eredeti» hagyománnyal találkozhatnak. A bemutatóknak így a hagyomány megőrzésében, de megmerevítésében is jelentős szerepük volt.”²⁰ Valóban, a mozgalom érdemeit mindenképpen el kell ismernünk, hiszen a Gyöngyösbokréta nagy szolgálatot tett azzal, hogy a városi embernek megmutatta a faluban rejlő értékeket, gyűjtötték és megőrizték a nép szokásait, hagyományait, dalait, táncait. Tudatosította a falu népében a saját értékeit. Ma még fontosabb hagyományaink ápolása, ében tartása a fiatalok körében. Ebben a munkában támaszkodhatunk a régi bokrétástagokra, s adhatjuk tovább a megőrzött örökséget.

Hajdú Katalin

¹²Szabó István 65 éves nyugdíjas, Zsámbok, Rózsa u. 23.

¹³Janda Józsefné 74 éves, Zsámbok, Kossuth u. 52.

¹⁴A Hagyomány Szava 1943. I.sz. 3.old.

¹⁵Úrbán Andrásné 62 éves nyugdíjas, Zsámbok, Deák F. u. 60.

¹⁶Ujváry Ferenc 75 éves, Gödöllő, Mátvás kir. u. 25

¹⁷Makádi Mihály

¹⁸Papp Jánosné 66 éves, nyugdíjas, Zsámbok, Humyadi J. u. 2.

¹⁹Molnár Balázs

²⁰Pálfi Csaba Gyöngyösbokréta. Néprajzi Lexikon II. Bp. 1979. 368.old.